

De Kaperskaart, nader bekeken

door Durk Reitsma

Het kaartfragment op het omslag van 't Heer en Feer' is een deel van een kaart, getekend door P.W. Donama.

De aanduiding 'Kaperskaart' is waarschijnlijk geïntroduceerd door Louise Mellema; zij gebruikte deze naam in haar correspondentie in 1972.

Pieter (Petrus) Wopkes Donama was in de periode 1713 - 1743 convooimeester voor de Friese Admiraliteit en gedurende een aantal jaren (1735?-1763) Drost van/op Schiermonnikoog.

(Voor geïnteresseerden: voor informatie over het geslacht Donama kan worden verwezen naar het artikel van H. Feenstra: 'De Schiermonnikogers families Donama en ·Donema', in het Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie, deel 41, jrg. 1987).

Pieter Donama bemoeide zich op Schiermonnikoog met diverse zaken, waaronder het plaatsen en onderhouden van kapen. Hij tekende ook kaarten.

In 1731 of 1732 tekende hij een kaart met daarop de toen op het eiland aanwezige kapen. De noordwestelijke kaap betitelde hij als 'Nyuwe Kaap', de noordelijke kaap als 'Grootte Vriese Kaap' en de zuidelijke kaap als 'Groninger Kaap'.

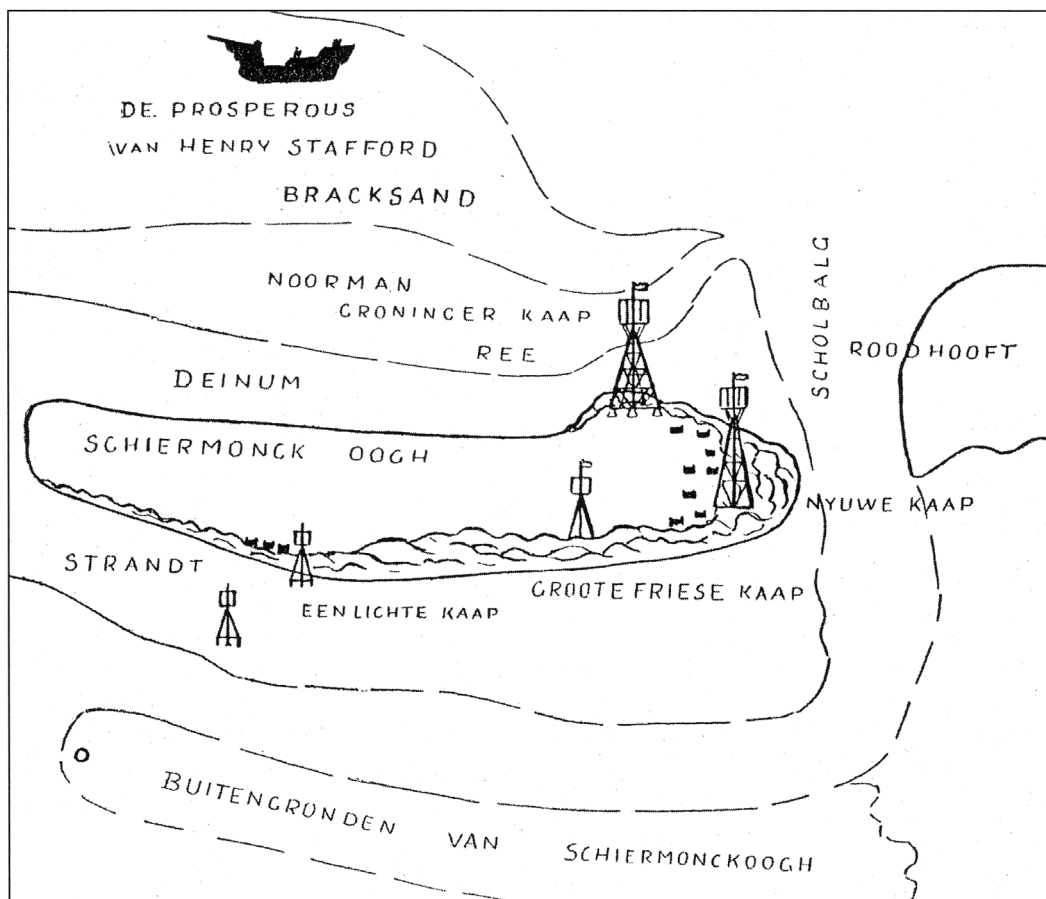
Bij één van de twee noordoostelijke kapen schreef hij: 'Een lichte Kaap'.

Het waarom van deze kaart is niet absoluut duidelijk. Gelet echter op het gegeven dat de kaart is getekend tijdens de slepende procedure over de door de Schiermonnikogers bedreven plunderingen van de 'Prosperous' en het gegeven dat het wrak van de 'Prosperous', zo duidelijk in het oog springend, op deze kaart is ingetekend, lijkt het niet te gewaagd te stellen dat het proces de aanleiding vormde voor het tekenen van die kaart.

Louise Mellema gebruikte de kaart als illustratie, op blz. 53, voor haar boek 'Schiermonnikoog, Lytje Pole', 1973.

De samenstellers van het boek 'Schiermonnikoog, het eiland der Grijze Monniken' (Delfzijl 1938) hebben de kaart gebruikt voor de illustraties op de bladzijden 13 en 20.

Deel van de kaart van Donama (1732), zoals afgebeeld in het boek 'Schiermonnikoog, het eiland der Grijze Monniken', blz. 20.

Een aantal jaren later tekende Donama weer een kaart, de 'Kaperskaart'! Deze kaart sprak en spreekt kennelijk tot de verbeelding van velen. Foskea van der Ven gebruikte de kaart op het omslag van 'Een omstreden eiland' (Groningen 1993).

Louise Mellema becommentarieerde de kaart in 'Schiermonnikoog, Lytje Pole'. W.H. Keikes beschreef de kaart in 'Verleden in Frieslands Noordoosten' (Dokkum 1968).

Zeer waarschijnlijk vormde de stranding van de 'Anna', op de Heijne-plaat, en het bergen van de lading daaruit, de aanleiding voor het tekenen van deze kaart. Het is daarom ook aannemelijk dat deze niet-gedateerde kaart in 1737 of kort daarna is getekend. De basis is vrijwel gelijk aan die van de hiervoor genoemde kaart, doch de 'Kaperskaart' bevat veel meer details.

De Groninger Kaap, de Nieuwe Kaap en de Grote Friese Kaap zijn met zogenaamde zichtlijnen ingetekend. De twee kleine kappen komen op deze kaart niet voor (afgebroken?).

Meeunebun/Molenbuurt is piepklein weergegeven rond de noordelijke molen. Ten westen hiervan is het restant van de buurtschap Aisterbun/Oosterburen herkenbaar.

Het kerkje in Dampen, dat slechts korte tijd voor de erediensten kon worden gebruikt, en daarnaast 'Binnendijken' zijn eveneens herkenbaar. Er doet zich evenwel een klein probleempje voor, namelijk dat Donama Binnendijken heeft getekend met twee gevels en dat op het primitieve kaartje van Pieter Hendriks (1702) Binnendijken met een soort trapgeveltje is afgebeeld. Vooral nog mag

worden verondersteld dat deze dubbele gevel Binnendijken heeft gesierd. Ten westen van Binnendijken is met een beetje goede wil een zuidwest-noordoost lopende bebouwing te onderscheiden. Dit zou een weergave van de Westerstreek en van de Oosterstreek in Dampen kunnen zijn geweest. Nog westelijker, naast de Nieuwe Kaap, staat een tweede molen. Was dit de uit de kloostertijd stammende 'Rogmolen'?

Tot nu toe is er geen acceptabele verklaring beschikbaar voor het toen aanwezig zijn van twee molens op Schiermonnikoog. In de bestaande archieven is niets gevonden over twee molens in de eerste helft van de 18e eeuw. Wanneer en waarom werd er een tweede molen gebouwd op het eiland? Bedreiging van de molen door overstuivend zand en kustafslag direct ten oosten van Aisterbun/Oosterburen, in wat later werd aangeduid als Meeunebun/Molenbuurt, lijkt geen voor de hand liggend argument. De breedte van de duinen ter hoogte van de noordelijke molen was namelijk van dien aard dat deze als waterkering weinig meer voorstelde. (Overigens hebben in en bij het tegenwoordige dorp ook twee molens gestaan. De molen die het langst in gebruik is geweest stond in nabijheid van het

westeinde van de Voorstreek en de molen die slechts gedurende zeer korte periode dienst heeft gedaan stond aan de Noorderstreek op de Meeunebank). Het begin van het Hoogdorp, met Reestreek en Achterstreek (tegenwoordige Voorstreek en Middenstreek) is vermeld als 'T Nyuwe Dorp'.

De overige namen op de kaart

'**Bracksand**' (*met het wrak van de Prosperous*). Oudere spellingen zijn 'Brecksandt' en 'Bricksande' (omstreeks 1600). Een relatie met het scheepstype lijkt logisch; vergelijk namen als Pinkegat, Bomshoog, Schoenerbult enz. De ellende is dat het scheepstype 'Brik' omstreeks 1600 nog niet bestond. 'Noorman'. Oudst bekende vorm 'Norman' (1594). Een relatie met het land van herkomst van een •gestrand' schip lijkt aannemelijk; vergelijk namen als Engelsmanplaat, Fransmannegeatje, Poepegat, Spanjool enz.

'**De Ree**' (*rede*). Min of meer beschutte ankerplaats.

'**Deinum**'. Deze naam is uitsluitend bekend van de door Donama getekende kaarten en biedt tot nu toe totaal geen houvast.

'**De Scholbalg**'. De naams-oorsprong is door naamkundigen gezocht als de balg waar schol zou zijn gevist of aangevoerd. Maar ... de oudst bekende vormen (rond 1300) zijn 'Scoddebalje', 'Scudbalve' en 'Skoddebalke'. Waar assimilatie van **d** naar **1** vrijwel uitgesloten is, dient de theorie der geleerden te worden bijgesteld. Dus ???

'**Heinegat**' en '**Heineplaat**' (*ook geschreven als 'Heynegadt' en 'Heyneplaet'*). Heyne Jeppes was eind 17e eeuw als voerman betrokken bij het bergen van brandewijn op het Noorderstrand van Schiermonnikoog. Hij raakte daar in een benarde positie verzeild toen zijn wagen met opkomend water vast raakt. Gelet op de eilander naamgevings-traditie lijkt het alleszins gerechtvaardigd de naam Heyne Jeppes te koppelen aan het 'Heinegat' en de 'Heineplaat'.

'**Paardemarck**'. Dit was een zandbank in de buitendelta van het zeegat die tijdens normaal hoog water droog bleef. In de 18e eeuw werd de plaat vermeld als 'Perdmet'. Deze naam stond niet op zich. Voor het Zwin bij Brugge lag een plaat met de naam 'Peerdenmerck' en een plaat met een soortgelijke naam lag in de Danziger Bocht ten noorden van Danzig.

Naamkundigen zoeken de oorsprong van de naam in opspattend water; alsof paarden door het water draven. Wie het zeker weet mag het melden.

'Groet Strand'. 'Groot strand'; en dat spreekt voor zich.

Gelet op de vrolijkheid en de properheid die de kaart uitstraalt lijkt het mij het overwegen waard, in het vervolg de kaart te betitelen als 'Grote Strand Schoonmaak Kaart'. De tekening van Donama rechtvaardigt de veronderstelling dat er reeds in 1737 op het strand van Schiermonnikoog werd gewandeld, gevist, gewassen enz.

De platliggende figuren waren zonnebaders of gewoon stomdronken als gevolg van het langdurig proeven van de inhoud van het nabijgelegen vat (of waren het al lijken?).

Hoe dan ook: niks kapen; gewoon de rommel op het strand opruimen!

De kaart toont in ieder geval aan dat de ware liefhebber nog vele raadsels mag oplossen.